

PSIHOANALIZA, AUTOANALIZA I AUTONOMIJA LIČNOSTI

vladeta jerotić

gavril grujić: mokinport, 1974. crno-bela fotografija

»Psihoanaliza je trening za koncentraciju, škola za posmatranje misli«

(Štekel)

Svaka dobro vođena psihoanaliza spontano vodi autoanalizu, a ova predstavlja dobru osnovu na kojoj se izgrađuje autonomija ličnosti. Sve ove odrednice značajne za našu psihoterapiju — dakle, psihoanaliza, autoanaliza i autonomija ličnosti — prerasle su, u naše vreme, uske okvire psihoterapeutske ordinacije u kojoj se odvija samo neko nepoznato i sumnjivo lečenje. Psihoanaliza je, i bez takve želje na početku, u toku svoga razvoja pre rasla sopstvene granice i postala nones-volens, terapeutika disciplina našeg veka. Bez potrebe da misioniramo psihoanalizu, kao što je Erih From jednom iskreno pokušao, mi više ne možemo da ostanemo ni na onoj psihoanalizi koja još nije znala, a izvesno vreme kao da nije ni htela da zna, za krupnu socijalnu i političku kretanja u svetu, za naučna, pa i paranaučna otkrića koja su uvećala znanja o čoveku, o njegovoj prošlosti i njegovim potencijalnim moćima. Razvoj Ja-psihologije i grupne psihoterapije u psihoanalizi, njeno sve budnije prisustvo u zbivanjima i zahtevima našeg vremena — od kojih onaj za »proširenjem svesti« ne može više da bude shvaćen kao krilatica mode i drogirane mladeži, već kao značajan signal naslućene budućnosti — učinilo je da psihoanaliza, kao nikada ranije, realno prezpozna svoje graniće i moći ne precenjujući, ali i ne potcenjujući ih.

Smatramo da je psihoanaliza ne samo vratila čoveka sokratovskoj autoanalizi i tako utrla vrlo značajan put stvarnoj autonomiji ličnosti, već je ona u veku tehnike i nauke, u veku, tako reći, apsolutne vladavine racionalnog, svesnog i ekstravertovanog, u evropskoj psihologiji pružila mogućnost čoveku da bude jedinstven, celovit i autonoman, time što mu je ukazala na vrednost i važnost njegovog nesvesnog i iracionalnog, njegove fantazije, bez kojih se celina ljudske psixe ne može nikako zamisliti.

Ne krije li se iza ovakvog uvoda namera da psihoanalizu predstavimo kao edukativnu i psihagošku disciplinu i nije li tako shvatjanje psihoanalize u protivnosti s mišljenjima njenih klasičara? Priznajem da mi nikada nije izgledalo mogućno, pa ni potrebno, da psihoanaliza kao ne samo najefikasnija, već i naučno još uvek najzgradenija psihoterapeutska metoda bude lišena, ili da joj bude osporavana značajna komponenta edukacije

i psihogogije. Za nas je zbog toga prihvatljivo mišljenje američkog psihoanalitičara Tomasa Sasa (Thomas Szasz) koji psihoanalizu posmatra kao primarno edukativnu aktivnost, a ne kao medicinsku specijalnost. Za ovakvo, relativno usamljeno gledanje na psihoanalizu, postoje osnove još u Fojdu. U više mahova, počevši od 1918. pa sve do 1938. godine, Fojd je posmatrao psihoanalizu kao vrstu edukacije. Tako je u septembru 1918. godine, na petom internacionalnom kongresu u Budimpešti, rekao da je »naš zadatok da doprinesemo pacijentovom razumevanju nesvesnog, potisnutih impulsa koji postoje u njemu i u toj nameri da otkrijemo otpore koji se suprotstavljaju ovom širenju njegovog znanja o samom sebi«, a 1938. godine još piše: »Mi (analitičari) služimo pacijentu... kao učitelji i edukatori.«

Psihoanaliza, međutim, nije obična edukacija ili, kako Sas reče, »protoedukacija« koja se sastoji u davanju saveta. Psihoanalitičko vođenje pacijenta uopšte nije razgovor pametnijeg s manje pametnim ili autorativnog s onim koji želi da se pokori i sluša autoritet. Doduše, ne možemo izbeći u praksi i takve pacijente koji zaista ne žele ništa drugo od terapeuta već savet, autorativno vođenje i pasivno-zavisno vezivanje uz jačeg. Na svakom je od nas da proceni hoće li ovakvog pacijenta uputiti nekom drugom profilu terapeuta, ili će ga zadržati i voditi s njim psihoterapiju koja neće biti analitička. Kada, međutim, govorimo o psihoanalitičkoj ili psihoanalizom inspirisanoj psihoterapiji, onda mislimo da je psihoanaliza viša forma edukacije, »metaedukacija«, po Sasu, koja omogućava pacijentu da sve više koristi autonomne i kritičke metode učenja, drugim rečima da sve više koristiti autoanalizu.

Smatramo da je ideja autoanalize nepravedno zapostavljena u modernoj psihoanalizi. Psihoanaliza je, istina, najpre nedovoljno pokazala čoveku koliko se on stvarno malo pozna i koliko je njegov trud da dobro upozna sebe, bez pomoći spolja, ograničenog uspeha. Fojdov primer autoanalize, međutim, iako usamljen i jedinstven te vrste, kao i mnogo kasnije primer koji nije za potencivanje, što nam je ostavila Karen Hornaj u knjizi *AUTOANALIZA*, otvorili su čoveku uopšte, zatim terapeutu i njegovom neurotičnom pacijentu nove puteve u korišćenju autoanalize.

S kulturnološkog stanovišta posmatrano, pa i evoluciono-istorijski psihoanaliza je svojim empirijskim dokazima za postojanje nesvesne psihike, njenih dinamizama i bezbrojnih transformacija (snovi i omaške, otpor i transfer, mehanizmi odbrane itd.), učinila čoveku i čovečanstvu neocenjivu uslugu, s jedne strane potvrđujući intuitivna zapažanja velikih umetnika i prvih naučnika-filosofa iz doba najstarijih civilizacija, a s druge strane edukativno delujući na prostrane oblasti društvenih delatnosti, od pedagogije do sociologije i filozofije. Psihoanaliza je vrlo značajno proširila čovekova znanja o samome sebi i pružila je i obrazovanom laiku, a još više neurotičnom pacijentu u toku terapije, neslućene mogućnosti dubljeg i korisnijeg uvida u sebe, metodom introspekcije, odnosno autoanalize. Svakome kome nije ravnodušan pojam »individuacionog procesa« brzo postaje jasno što znači postići bolje vladanje sobom i oslobođanje svoje ličnosti od projekcija i racionalizacija uz pomoć didaktičke, terapeutske (ili na drugi način) edukativne primene psihoanalize u svakodnevnom životu. Sve ove koristi raznih vrsta psihoanalize nezamislive su bez aktiviranja autoanalize. Podsetio bih da je u našim, jugoslavenskim uslovima vođenja psihoterapije — u kojima je didaktička analiza još uvek, a ovo će sigurno važiti i za blisku budućnost, teško ostvarljiva vrsta psihoanalitičkog školovanja — aktiviranje autoanalize, ne samo u grupnoj didaktičkoj analizi za lekare, već i u nekim drugim vidovima (na primer treninga za koncentraciju, kako Štekel reče) mogućno i poželjno.

Dobra psihoanaliza jača autoanalizu, udružene stvaraju uslove za izgrađivanje zrele i autonomne ličnosti. S egzistencijalističkog gledišta, ego-autonomija mora biti posmatrana kao čovekova sposobnost da izvršava voljna dela i da pravi izvore. U ego-analitičkoj tradiciji Miler (S. C. Miller) ego-autonomiju shvata kao sposobnost vladanja sobom u odnosu na spoljašnje i unutrašnje snage, dok je za Sasa ova autonomija »sloboda razvoja samog sebe, vođenje sopstvenog života u izboru različitih mogućnosti«.

Etika psihoanalize zahteva ne samo cenjenje pacijentove ličnosti, već i pomaganje njene autonomije, što u psihoterapiji znači: izbegavanje svake indoktrinacije i manipulacije; razvijanje dijaloga s pacijentom u kojem se mora tražiti sredina između preterane neutralnosti i pasivnosti analitičara i nametljive i suviše naglašene aktivnosti; pažljivo i postepeno educiranje pacijenta ukazivanjem na načine ispoljavanja nesvesnog, naročito onog potisnutog koje je u naše vreme manje seksualne, a više agresivne prirode, što lagano, ali stalno aktivira pacijentovu sposobnost za autoanalizu.

Povećano razumevanje samoga sebe vodi pacijenta ka ublažavanju ili oslobođanju od neurotičkog simptoma, emocionalnom sazrevanju, boljoj socijalnoj adaptaciji i na kraju — samoaktualizaciji. Tako psihoanaliza, ako je vodi prava ličnost, uspešno može da ostvari visoko postavljeni humani cilj: podsticanjem autoanalize povećava se znanje, uvid i bolja kontrola nad svojom, sada proširenom ličnošću koja tada spontano teži samoaaktivaciji svoje autonomije.